

Temat lekcji: *Pan Tadeusz*, czyli świat odchodzący w przeszłość

Tekst

Własny świat Soplicowa jest wszakże oparty nie tylko na niewielkim, łatwym do poznania terytorium szlacheckiego folwarku i zamożnego dworu, bynajmniej nie ciasnego w dosłownym sensie wyrazu. Także na ładu i porządku, które określają sposób życia we „własnym” świecie. To one przede wszystkim powodują, że mikrokosmos Soplicowa jest tak stabilny, oporny wobec zmian, niejako odwieczny, wykluczający możliwość zaskoczenia jakąś innowacją, jakimś przeformułowaniem domowego kodeksu.

Porządek ten opiera się przede wszystkim na etykiecie. To etykieta właśnie, ów niepisany zbiór zasad regulujący ludzkie czynności i sposoby zachowań, jest właściwym strażnikiem tradycji i prawdziwym organizatorem głęboko pojętego ładu życia. Znajomość etykiety równa się więc rozpoznaniu soplicowskiego mikroświata i zapewnia swobodne, bezkolizyjne poruszanie się w jego obrębie. Ona objaśni, co jest właściwe dla każdego wieku i płci, ona powie, jak rozpoznać hierarchię społecznych wartości i jak się samemu wobec nich określić. Etykieta bowiem operuje swoim językiem, swoim systemem znaków w pełni czytelnym jedynie w obrębie określonej społeczności. Ale muszą istnieć jej strażnicy i interpretatorzy, swego rodzaju mistrzowie ceremoniału, którzy dbają właśnie o pełną czytelność systemu znaków etykiety i o jej swoistą nienaruszalność.

W poemacie jest ich co najmniej trzech: Sędzia, Podkomorzy i Wojski Hreczecha. Są to żywe kodeksy zachowań i wystarczy baczna obserwacja ich sposobu bycia, aby można się w lot zorientować w obyczajach, prawach i obowiązkach. Bo oto Podkomorzy kilkakrotnie oddaje ukłony w tym samym znaczącym porządku: „idąc kłaniał się damom, starcom i młodzieży”. On też „najwyższe brał miejsce za stołem” i było oczywiste, że należało mu się ono „z wieku i urzędu” jako władzy powiatowej i panu znakomitego rodu, o znacznej majątkowej zamożności. Wszakże, gdy obserwacja żywego wzoru okazała się niewystarczająca, i ktoś jednak uchybiał etykiecie, wówczas każdy z uosabiających wzór podejmował się roli mentora przypominającego przepisy etykiety. Tę rolę pełnią w *Panu Tadeuszu* przemowy: Sędziego „ważna nauka o grzeczności”, Podkomorzego „uwagi nad modami” i Wojskiego refleksje łowieckie, gdyż on właśnie ukazany jest jako żywa księga prawideł myśliwskich. Przemowy te zresztą oprócz ich sensu edukacyjnego podkreślić mają także charakterystyczną cechę kultury szlacheckiej, która była w dużej mierze kulturą słowa, kulturą wypowiedzi. Tę jej właściwość wielokrotnie przypomina się w poemacie. Nawet historia kraju, zdaniem Sędziego, stanowiła nie tylko przedmiot książkowy i nie jedynie wiedzę uczenie spisana, lecz żyła i kwitła w kulturze rozmowy, bo „u panów rozmowa była to historyja żyjąca krajowa”. Poniekąd sam „ostatni zajazd na Litwie”, a więc centralne wydarzenie poematu, okazuje się skutkiem krasomówczych walorów „wymowy sejmowej” Gerwazego.

Alina Witkowska, *Mickiewicz. Słowo i czyn*, Warszawa 1975, s. 161–163.

Karta pracy

Śladami przeszłości w *Panu Tadeuszu*

1. Uzupełnij tabelę informacjami pojawiającymi się w spowiedzi Jacka Soplicy.

Zagadnienie	Przykład z tekstu
elementy stroju rzeczypospolitej szlacheckiej	
sarmatyzm przejawiający się w zachowaniu Jacka Soplicy	

2. Na podstawie postępowania Jacka Soplicy opisz mentalność szlachecką.

.....

.....

.....

.....

3. Jakie działania powinna podjąć szlachta polska po utracie niepodległości?

.....

.....

.....

4. Wynotuj z Księgi II sformułowania na temat Gerwazego, odnoszące się do czasu przeszłego. Scharakteryzuj sposób, w jaki Klucznik wspomina dawne dzieje.

.....

.....

.....

5. Wypisz argumenty dotyczące dawnych czasów, których używa Klucznik w Księdze VII, aby zachęcić Dobrzyńskich do udziału w zajeździe na Soplicowo. Jaki obraz przeszłości kreśli w ten sposób Gerwazy?

.....

.....

.....

6. Na podstawie lektury Księgi I *Pana Tadeusza* wymień obyczaje kultywowane przez Sędziogo w Soplicowie. Jakie korzyści niosło ze sobą ich respektowanie?

.....

.....

.....

.....
7. Wymień najważniejsze tezy przemowy Sędziego na temat grzeczności. Dlaczego Soplica podkreśla wagę tej dziedziny stosunków międzyludzkich?

.....
.....
.....
.....

8. Odpowiedz, na przestrzeganie których obyczajów Podkomorzy kładzie szczególny nacisk. W tym celu przeanalizuj Księgę I.

.....
.....
.....
.....

9. Jak Podkomorzy postrzega młodzież w dawnych czasach? Czym różni się ona od współczesnych bohaterowi przedstawicieli młodego pokolenia?

.....
.....
.....
.....

10. Na podstawie Księgi V wyjaśnij, na czym polegała rola Wojskiego w organizacji polowania.

.....
.....
.....
.....

11. O jakich zasadach polowania wspomina Wojski w Księdze VI?

.....
.....
.....
.....